

Túl a verbális fundamentalizmus poétikáján

Zsávolya Zoltán *Fagyosztás* című verseskötetéről

Hosszú – persze csakis lírai értelemben vett, hiszen a szerző azóta számos prózakötetet és irodalomtudományi szakkönyvet publikált – hallgatás után látott napvilágot Zsávolya Zoltán második verseskötete. A *Fagyosztás – Versváltozások, 1988-2013* című munka azért is figyelemre méltó lírai vállalkozás, mert negyedszázad költői tevékenységének lenyomata, amely egészen korai, a szerző első kötetéből kihagyott, ugyanakkor az első, *Könnyű negyed* című kötetben is olvasható, valamint egészen új versek is szerepelnek benne. Tulajdonképpen egyszerre olvasható a szerző *nulladik*, ifjúkori verseket, egy korábban elvetett első kötetbe szánt műveit is tartalmazó, illetve második / harmadik versesköteteként.

Az első, *Nyugati manzárd* című, tizenöt számozott szöveget tartalmazó, a szerző kötetéhez csatolt jegyzetének tanúsága szerint 1992-es keletkezésű ciklus alapján véve nem más, mint egy fiatal költő hang- és énkeresésének igencsak érett, intertextuális-metairodalmi utalásoktól és iróniától már ekkoriban sem mentes lenyomata.

„... *fekszem,*
tovább tehetetlen megadással a sávós, hűvös fény
szobányi részében, mint aki innen végleg sehová
nem akar kilépni; hat emeletnyi magasban a
jócskán keletinek hívható reggel kavarog, a szélben
pordzsinnként induló, egyelőre még távoli zúgás, és
majd, olyan nyolc óra tájban, minden abbahagy.”

– olvashatjuk a Koszovó utca című, 15-ös számot viselő versben, hogyan létösszegez az ekkor még ifjú Zsávolya Zoltán. S bár e ciklus nem mentes az önsajnálatra való hajlamtól sem – ugyan, melyik költő fiatalkori versei lennének tőle mentesek –, már itt megmutatkozik a szerző nyelvi fundamentalizmusa, mindent átható lírai humora és (ön)íroniája.

A második ciklus, az *Archaikus vadorzó*, mely már a címben foglalt paranomázia által is nyilván Rilke klasszikus versére, az *Archaikus Apolló-torzóra* játszik rá szellemesen, elsősorban a szerelem tematikája felől olvasható. Ha a helyzet első olvasásra mégoly komolynak hat is – hiszen a ciklus tobzódik az alapvetően szomorú szituációkat, érzelmi konfliktusokat megörökítő szerelmes versektől –, Zsávolya Zoltán lírai beszélője szinte mindig megtalálja az alkalmat a fanyar humor, az irónia használatra, illetve a nyelvi poénok elsütésére.

Beszéljünk a védelemről!

*És egyre több és több a hülyeség.
De azért beszéljünk a védelemről!
Védelemről talán, hisz én védett vagyok.
Csak egyre több és több a hülyeség.*

*Ház, ezért, beszéljünk védelemről!
Hiszen érted én bármit megteszek.
Vagy nem is mindent, mégis sokat.
Beszéljünk hát a védelem hülyeségéről!*

*A védelmed annyi, hogy nem szeretlek.
Épp ezért hülyülök a védelmeddel.
Azaz: könnyen védlek, nem ér a védés.
Bár egyre több és több, hogy nem szeretlek.*

– így szól a *Beszéljünk a védelemről!* című vers, mely látszólag egy fájdalmas, szakításközei helyzetet dolgoz fel, ám mivel a beszélő mindent pusztán *hülyeséggé* degradál, a szöveg még ezt a helyzetet is képes jó adag iróniával elkomolytalanítani, ezáltal pedig oldottabbá és elviselhetőbbé tenni.

A harmadik ciklus, a *Pannon panzió* már a *Könnyű negyed* című első verseskötetében is szerepel, a változás mindössze annyi, hogy ott angol címen, *Pannon pensionként*. Tematikáját tekintve alapvetően nem más, mint kissé széttartó, sok irányba kalandozó költői meditációk gyűjteménye –többek között anyanyelvről, hazáról, identitásról, az irodalom lehetőségeiről, de olykor még a lírai én privát problémáiról is. Érdekes vonása e ciklusnak,

hogy számos alkalommal megjelenik benne Emily Brontë *Üvöltő szelek* című regényének főszereplője, Heathcliff:

A dadogó levente

*Heathcliff, mikor a mocsáron át közeledett,
az volt a legjobb. Akkor – ha fújt a szél –
nem kellett kérdezgetni, mit beszél:
vihar nyeste le szájáról a jeleket*

*jöttében még, mint morzsát, vak rovar,
mely piknik múltán pléd alatt marad;
lett szava olyan, megfejtendő feladat,
miről a zúg-vész magaslégben hadart.*

Heathcliff alakja e versben nem csupán a tragikus sorsú, megkeseredettségében ördögi bosszúra is képes szerelmes férfi, hanem az emberi nyelv kifejezőkészségének, vagy éppen az abban való hit megrendülésének letéteményese, megtestesítője, e téma pedig, az irodalom, a költészet kifejezőkészségének határai pedig a kötet során egyre inkább a beszélő érdeklődésének homlokterébe kerül.

A negyedik, *Kozmopolita gyász* című ciklus teljesen eltérő időszakokban keletkezett verseket tartalmaz, s gyakorlatilag csupán címében azonos a *Könnyű negyed* egyik versciklusával, a szerző csupán néhány szöveget vett át első kötetéből, beleértve persze a címadó verset is. A szövegek közötti összefüggés sokkal inkább azok hangvételében, lírai nyelvhasználatában, mint tematikájában keresendő – a meghatározó a versek nosztalgikus, keserűdes, olykor már-már valóban gyászosba hajló hangulata és az emlékezés alakzata. Hogy a lírai én mit / kit is gyászol, arra nehéz volna egyértelmű választ találni, talán mindent és mindenkit – önmagát, régi barátokat, elmúlt szerelmeket, az ifjúkor tovatűnt idealizmusát, tágabb értelemben vett pátriája szebb napjait és elszalasztott történelmi lehetőségeit, a költői nyelv mindenén felülkerekedő teremtettségébe vetett hitet. Afféle posztmodern számvetésgyűjtemény ez, teli a posztmodern korszak emberének, művészeinek sirámaival, a költői beszélő által érzékelt valóság teljes széttöredezésének lírai dokumentuma:

„Szálazó zápor, egy buszmegálló

*akkor. Majd újabb kép: villanó vége
sebző, de azonnal szétmálló
fénystörteket gyorsít a télre.
Ott áll (tovább) (halottan) (ébren)
a mozdulatlan hóesésben.”*

– olvashatjuk a ciklus Képzelt emlék című záróversének utolsó sorait, melyek meglehetősen találóan foglalják össze a Kozmopolita gyász ciklus alapélményét – már az emlék(ezet) sem bizonyos, s a lírai én talán már azt is csak elképzei, amit egykor, a múltban átélt. Egyedül annyi biztos, hogy önmagán kívül másra aligha számíthat.

Az ötödik, Változások Gyűjteménye című, a köteten belül egyúttal önálló, római kettes számot viselő, tematikus egységet képező záró ciklus a kötet legérdekesebb, legsűrűbb versegyüttese, mely a maga mintegy negyvenoldalni terjedelmével, hosszú, kísérletező hangvételi prózaverseivel akár maga is képezhetne egy karcsúbb önálló verseskötetet. A tematika itt is meglehetősen változatos, a cikluskompozíció szervezőelve sokkal inkább az olykor csapongó, stílusbravúrokkal teli, intertextuális utalásokkal továbbra is átszőtt, alapvetően bölcselkedő hangnemben megszólaló versbeszéd. Zsávolya Zoltán itt mintha egy egészen új hanghordozást próbálna meg kialakítani, kihasználva a hosszú prózavers nyitotta, szinte korlátlan lehetőségeket. Olyan nagy író- és költőelődök reminiscenciái jelennek meg, mint példának okáért Homérosz, Mikszáth, Petőfi, Shakespeare, Beckett, s a sort még persze folytathatnánk. Nyilvánvaló, hogy az olykor széttartó, a széttöredezettség benyomását keltő, első olvasásra nehezen követhető, ám legtöbbször mégis halálpontos költői logikával működő, a kötött formák szerkesztési elveit nyomokban tartalmazó, afféle álstrófákba tördelt prózaversek elsődleges intenciója az irodalmi hagyomány(ok) megidézése és szintetizálása, s a megőrzés mellett egyúttal valamiféle irodalmi értelemben vett újdonság megteremtése.

*„Ilyen az ősz: pókhálós bőrű;szülés-csigavonalas nyálcsík-fénylés
előttünk-mögöttünk. Csak mi születik meg e fékúton? Még jó:
diszkóbaleset nem húz ki gyomrunkból belet, az üres légzsák...
S a novemberre még gondolunk úgy ahogy, de a decemberre már nem.
Magyarországnak ma is érdeke, ha szomszédja erős, életképes Ukrajna.
Kiemelt partnerség. Hanem velünk mi lesz?, gyenge gyerekekkel.”*

– így szól *A naptalan Kelet* című prózai hosszúvers, s egyúttal az egész kötet utolsó strófája. Csakúgy áthatják az irodalmi, mint a közéleti-politikai referenciák, eljutva egészen a nem is annyira implicit aktuálpolitikai utalásokig. A líra, bár a posztmodern kor szkepticizmusa és iróniája közepette a nyelv ereje, kreativitása és önreferencialitása (is) élteti, a stílusbravúrok és nyelvi remeklések és az olykor öncélúnak ható játékosság mellett nem mond le a valóságreferenciáról sem – Zsávolya Zoltán, az egyébként ízig-vérig posztmodern költő fanyar iróniával átítatott, a nyelvre már-már fundamentalista módon támaszkodó, szkeptikus, ám korántsem nihilista lírájára pedig mindez halmozottan igaznak bizonyul.

A *Fagyosztás*, e negyedszázad költő működésének keresztmetszetét magában foglaló verseskötet a kortárs magyar költészet eredeti, formai és tartalmi bravúrokban gazdag, a felismerhető szerzői hang megőrzését és az újítás / megújulás szándékát egyszerre megfogalmazó, fontos darabja. Egyszerre tesz tanúbizonyságot kétségszűrt eredetiségről és a kivételes mesterségbeli tudásról. Egyrészt e versgyűjtemény Zsávolya Zoltán prózaírói életművére is oly jellemző *verbális fundamentalizmus* poétikája jegyében íródott, másrészt viszont a költő amellet, hogy kétségtelenül afféle lírai „nagydumás”, nem ártall mély és aktuális üzeneteket is megfogalmazni, s teszi mindezt a helyenként az öncélúságig vitt szellemeskedés és líranyelvi humorizálás mellett. Kivételes, bravúros lírai vállalkozás, melynek jelen sorok írója csupán a folytatását várhatja.

(Budapest, Tipp Cult Kft., P'Art Könyvek, 2014, 142 oldal)